

„Hörpintek valódi világot...”

FOTOGRAFIA

A neorealizmus kivette a filmkamerát a masztix szagú műteremből. Utcáin, köztterein azonban még fizetett statiszták mozogtak, s igyekeztek élethűen játszani a köznapokból elcsúszott pillanatokkal. Az új hullám — legalábbis kezdetben — tovább merészkedett. Kamerája meglepte a gyanútlan járókelőket, az áruházak vásárlóit, akik nem is sejtették, hogy egy-két színész megírt jelenetet játszik el közöttük. Dziga Vertov és a filmigazság előlépett a filmtörténet lapjairól. A kamera bele akart látni a valóság olyan részleteibe, melyek addig illemből, babonából vagy érdekből nem kerülhettek a filmszalagra. Az új képek frissesége, attrakivitása tovább ösztönözte a játékfilmet. A köznapok mozgalmasan ismétlődő képét váratlan eseményekkel bolygatták fel. Egy pár évvel ezelőtt készült olasz filmben például egy nagy pályaudvar forgalmát „élenkítették meg”: egy nő rohant keresztül a tömegen, sikoltozva, hogy ellopták a gyerekét. Nyomában kamera és magnetofon, hogy rögzítsék az emberek reakcióját a valóságnak vélt esetre. S akadtak még kényesebb és merészebb vállalkozások is. Túlzás-e ez, vagy nem? Jogos-e, vagy nem? A kérdés a kamera mögött álló embernek szól; maga a kamera követi a célt, amelyért megteremtették, amire lehetőséget kapott: minél közelebb kerülni a valósághoz. Sőt, alámerülni a mélyére, ha szükséges, akár egy happening-játék, előre kitervelt szituáció megvalósításával is, hogy a valóság „maga bontakoztassa ki a mélyében rejlő drámát, dialektikát”, ahogy ezt már meg is fogalmazták.

Számos jelentős alkotás jött már létre ezzel a dokumentációs-művészi programmal, de kivétel nélkül olyan esetekben, amikor a felvett képekkel a kamera mögött álló embernek mondanivalója volt a valóságról. Vagy még inkább, amikor az ember képes volt leolvasni a képek human tartalmát. Zolnay Pál új filmjének képei is csak valóság részletek

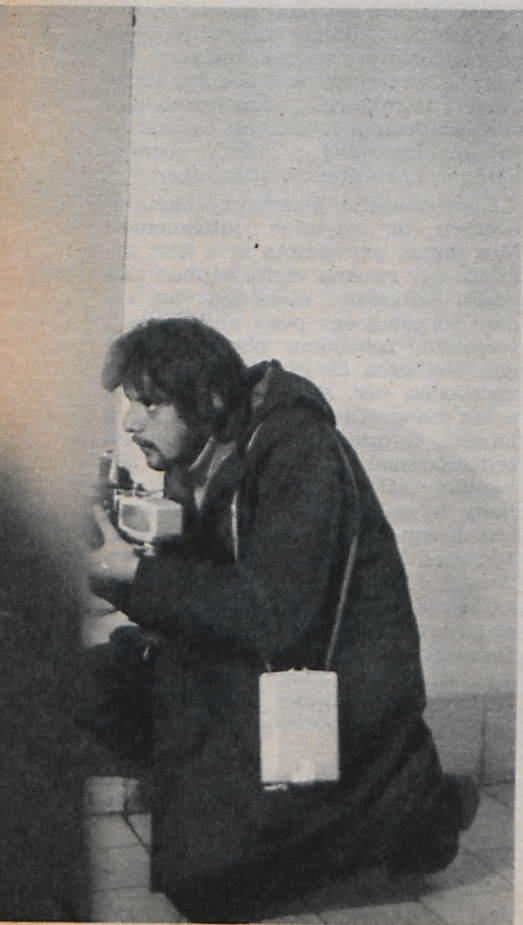
néma másolatai maradnának, ha nem lehetne rajtuk érezni a rendező mély, emberszerető líráját, nem hatnának át e képeket az ő gondolatai, ha nem sikerült volna mögéjük rejtenie a maga alkotói drámáját. Nem zavarhat meg az a körülmény, hogy e képek a cinéma verité elcsúszt képei, melyeken mindig új és új alakok, arcok tűnnek fel, s a számunkra valóságos, de mégis a rendező által kitervelt és megvalósított szituációban vallanak önmagukról, sorsukról. Ez a szituáció végtelenül egyszerű: két főtűs és gitáros igrickük járja a falvakat, bezöngtet a házakba, s igyekeznek rábeszélni az embereket, hogy fényképet csináltassanak magukról. Ezek a fényképek néha el is készülnek, s megrendelőik kezébe kerülve, újabb beszélgetéseket indítanak el. A filmképek közben a kamera leselekedő szemével láttatják ezeket az embereket, többnyire arcukat, munkába fáradt kezüket, öreges ráncokat, s a közvetlen tárgyi világot, melyben élnek; nem szervezi őket látszólag semmilyen dramaturgia, központinak nevezhető drámai mozzanat; összhangzatukat kizárólag a mindig ismétlődő, azonos szituáció adja meg.

Ez a szituáció jelenti egyébként a filmben az egyetlen, játékelemet. Még ennek expozíciója is, a film indítása egy cinéma verité képből történik: Szilveszter éjszakája van, vidám forgatag egy pesti aluljáróban; trombita, zenebona, részeg tántorgás, ölelkezés. És hirtelen tumultus: verekedés, vér. A tömegeből feltűnik a két fotográfus, egyikük fölemeli a lensét, fotózik, látszólag szenvtelen érdeklődéssel, a másik a nyers látványtól utálatlansággal fordul el. Még néhány hajnali kép, s már úton vannak távoli falvak felé. De nem lehet kétséges, hogy ez a két különböző érzelmeket kifejező arc, kétféle magatartás, a valóság egy nyers mozzanatára adott kétféle válasz ott fog feszülni közöttük láthatatlanul is útközön. És a cinéma verité képeken éppen az azonos szituáció készíti majd az embereket, hogy e két-

féle magatartás között döntsenek. Elfogadják-e valóság illúziótlan képét, arcképüket, vagy a retus illúziójába menekülnek? S amikor ez emberek sorra, ki-ki a maga módján és szemérmes indokaival, választ adnak a kérdésre, ez kimondatlanul megfogalmazódik más vetületben is: a valóság felismerése sokszor fájdalommal jár. De van-e jogunk emiatt, s a művészet megteheti-e, hogy ezért retusálja?

Az az út, amelyen a fotográfus végigmegy — s amelytől a retusőr végül visszaretten — a valóság következetes vállalását mutatja. De ez az út semmiképpen sem dramaturgiai-lag szabályozott, megszokott értelemben drámai út. Nyílt út a valóság lelki mélységei felé, amelynek minden állomása a filmen, minden megkérdézt ember vallomása, egy-egy izgalmas portré tanulmány, minden dokumentáló képsora remek szociográfiai vázlattal vagy egy pszicho-

Zala Márk

lógiai tesztvizsgálattal ér fel. E képsorokat a rendező, brechti módszerrel, — Nagy László, Szécsi Margit és Weöres Sándor nagyon szép verseire szerzett — songokkal tagolja, mintegy körülfonva velük a fotográfus szimbólikus jelentésű útját.

Lehetséges, hogy valaki e jelentés nélkül nézze a *Fotográfiát*. El fogja veszíteni így annak igazi szépségét, meleg líráját, érzelmi telítettségét, azt a fátyolos csillogást, borút és derút, mellyel Zolnay lírája mindig bevonja a magyar tájat, falvait és embereit játék- és dokumentumfilmeiben egyaránt. Tagadhatatlan, hogy a film cinéma vérité képei számos atraktív és tanulságos ismeretanyagot, információt nyújtanak így is. De

Jelenet a filmből

igazi jelentésüket, érzelmi, esztétikai tartalmukat csak a képek mögötti, jelképekben bujkáló dráma átélésével tudjuk megérteni. Különösen az út utolsó stációjára vonatkozik ez, a film második felére.

Előzőleg azoknak látjuk szinte groteszk, meghökkentő eseteit, akik menekülnek élethű képmásuk elől, s hálásak a retusnak, hogy végül álomalakjuk képmását függeszthetik ki szegényes szobájuk falára. Akad egyenesen megdöbbentő eset is: sír szélén álló öregasszony, ezernyi ráncokkal, egy nehéz élet terhével megroskadt vállán, olyan fényképen ismeri fel magát, amelyen inkább ha-

sonlít egy vurslihercegnőre, mint önmagára. Okos, józan asszony; tudja, hogy senki sem láthatja őt ilyennek, de ő ehhez ragaszkodik, ez nyugtatja meg. Aztán az utolsó kerítés mögött, amelynél a fotográfus megáll, megint egy öregasszony tűnik fel. Élénk, barátságos, s kissé eszelősnek tetszik. Nem lehetne róla olyan csúf, retusálatlan fotográfiát csinálni, melyet ne tartana túl szépségnek. Egy régmúlt tragédia árnyékában él, maga sem tudja, miért, hogyan, mit tudna erről egy pillanatkép mondani?

A fotográfusnak szüksége van mélységre, ismernie kell a modellt, hogy a lényegét megragadhassa. Hízelegve és erőszakosan, maktacsul

Zala Márk és Iglódi István

(B. Müller Magda felvételei)

kérdés, s a beszélgetésből lassan felbukkan a múlt: ma már nyugdíjas postás férjének szép, első feleségéről van szó. Ez az asszony megölte két lánygyermekét, s öngyilkosságot kísérelt meg. Éveket töltött börtönben, utána férjhez ment újra. Ahogy ez a dráma kibontakozik a mindennapok apró gondjai — egy hallókészülék — megjavítása, a csirkék etetése — közben, a kopott, de tisztán tartott házacska udvarán, szokatlan mélységet nyitja meg előttünk az emberi léleknek. Talán ez a határ, ameddig el lehet menni, hiszen minden szó, felszakított emlék indulatokat, új félelmet, gyűlöletet ébreszt, jelenné teszi az elmúlt tragédiát. Még a valóságot boncoló fotográfus is meginog egy pillanatra. Aztán fölkeresi a gyilkos asszonyt és a férjét. S fotózás közben az asszony vallani kezd. Hogy miért tette azt a borzalmat? Boszszúból és elkeseredésből férje meg-alázó zsongorítása miatt, aki még a marhacsontot is kétszer főzette ki vele. Meg akart halni, s arra gondolt, hogy akkor lányai se maradjanak meg a férjének...

Válasz ez a teljes kérdésre? Bizonyára nem. Érezzük, tovább kell menni, hogy az igazsághoz eljussunk, bár hosszú, nehéz út, s mindig újra és újra végig kell menni rajta. Mert a valóságot feltárhatjuk, de az igazságot az embernek kell kimondania. A *Fotográfia* ennek az útnak a példázata, úgy is mondhatjuk, Zolnay ars poéticája, melyet a valóság képeivel mondat el, s hitelesebben, mint egy konstruált drámai történetben.

A film megalkotásában a rendező-ével egyenrangú részt vállalt Ragályi Elemér operatőr, nemcsak nagyszerű arctanulmányaiával, hanem azal is, ahogy a köznapi dolgokban és gesztusokban is meglátja a különöst, s képeivel — bár helyenként már-már keresetten szépek — intellektuális izgalmat, feszültséget teremtet. A fotográfus megszállott alakja Zala Márk álmatag, furcsa egyéniségében öltött teste. A retusórt Iglódi István játszotta. Sebő Ferenc énekelte a saját szerzeményű songokat.

HEGEDÜS ZOLTAN